

Politik Bilim

“Beyin Mezarlığı: Türkiye...” (2)

Aykut Göker

<http://www.inovasyon.org>; hagoker@ttmail.com

Siyasî erki elinde tutanların ne yapmak istediklerini anlamak için dünü yeniden hatırlamak gerek...

Osmanlı İmparatorluğu'nun, en azından XIX. Yüzyıl'a kadar, gerçek bir beyin mezarlığı olarak görülebileceğini söylemişim. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın, kısa bir süre önce de aktardığım, Osmanlı'daki düşünce hayatına ilişkin çözümlemesini yeniden hatırla[t]makta yarar var (**Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri** [2011]). Prof. Ocak der ki:

“...Osmanlılarda düşüncenin, gerek klâsik İslâm düşüncesiyle, gerek bizzat Osmanlıların diğer alanlardaki parlaklığıyla ve altı yüz yıllık uzun ömrüyle mütenasip bir yükselme gösteremediği söylenebilir. ...Bize göre bu meselenin temelinde üç önemli faktör yatmaktadır: 1) Osmanlılardan önce İslâm dünyasında düşüncenin canlılığını bir ölçüde kaybetmiş olması (ki Osmanlılar İslâm düşüncesini böyle bir noktada devralmışlardır), 2) Osmanlı ideolojisinin merkezî devletçi yapısı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan düşünce tarzı, 3) Şîî-Safevî faktörü.”

Ocak'ın ileri sürdüğü ilk faktör zâten bilinen tarihsel bir gerçeğe işaret ediyor. Osmanlı'nın, İslâm'dan devraldığı durgunluğu niçin kıramadığını açıklayan diğer iki faktörse ilginç... Ocak'ın “Osmanlı'nın merkezî devletçi yapısıyla” ilgili değerlendirmesi şöyle: “...Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezî devletçi yapısının tabî bir sonucu olarak medreseler, kanaatimizce Osmanlılarda genellikle bürokrasiye eleman yetiştiren kurumlara dönüşmüş, ulema da bürokrasinin bir parçası hâline gelmiş ...son devirlere kadar bu konumu hiç değişmemiş ...merkezî yönetimden bağımsız[laşmamıştır]. İlim ve düşünce ancak bu sınırlar içinde ve devlet hizmeti için söz konusu olmuş[tur]. ...bu çerçevede ilim eskiden üretilenleri çok iyi bilmek ve hâle göre yorumlayıp nakletmek, âlim ise bunu yapan kişi olarak anlaşılmuş görünüyor. ...Zâten, Osmanlı devleti gibi güçlü merkezî ideolojiye dayanan ince hesaplanmış bir askerî bürokratik yapıda, merkezden ve devlet ideolojisinden bağımsız bir ilim ve düşünce ortamını yeşermesi o kadar kolay olmazdı.”

Ocak, Şîî-Safevî faktörüyle ilgili olarak da şu açıklamayı yapıyor: “...15. yüzyıl sonlarında devreye giren bu çok önemli faktör, 16. yüzyıl başlarında İran'da Safevî devletinin fiilen kurulmasıyla, Osmanlı merkezî yönetimini birinci derecede meşgûl eden çok önemli siyasî-dinî bir mesele hâline geldi. Osmanlı İmparatorluğu, ...Şah İsmail'in Şîîlik propagandalarına karşı da, devlet ideolojisinin temeli olan Sünnîliği savunma zorunda kaldı. Ulema, bu savunmanın fikir ve inanç temellerini hazırlamakla görevlendirildi. ...bu tarihlerden itibaren artık Osmanlı uleması faaliyetlerinin önemli bir bölümünü bir yandan yönetimce sorulan konularda fetva vermeye hasrederken, diğer yandan Sünnîliği sınıksız ve katı bir doktrin hâline dönüştürdü. İşte Şîî-Safevî faktörünün Osmanlı dinî düşüncesinin kendi içine kapanarak katılaştırılması hususuna etkisi bu derece kuvvetli olmuştur.”

Ocak, çözümlemesini şöyle bağlıyor: “...Osmanlı İmparatorluğu, kendi devlet anlayışı istikametinde geliştirdiği yapısının çok tabî bir tezahürü olarak, kendine uygun bir şekilde dogmatikleştirdiği Ehl-i Sünnet düşüncesi içinde ve kendi pratik ihtiyaçlarına cevap verebilecek tarzda bir düşünce ortamının oluşmasını teşvik etmiştir. O bundan da ayrılmamaya yüzyıllar boyu itina göstermiş ve her türlü ayrılma teşebbüslerini ağır bir şekilde cezalandırmıştır...”

Ocak'ın bu çözümlemesinden herhâlde şu sonuç çıkarılabilir: Osmanlı, İslâm'dan devraldığı düşünce yaşamındaki durgunluğu, katı bir devlet doktrinine -siyasî doktrine- dönüştürdüğü ve dogmatikleştirdiği Sünnîliğe sınıksız sarılarak perçinlemiş ve kalıcılaştırmıştır. Bu ortam, merak

etmeyen, sorgulamayan, soru sormayan bir toplum ve onun kùltürünü üretmiştir. Onun içindir ki, Osmanlı toplumu Hıristiyan Avrupa'nın yaşadığı bilimdeki devrimin, aydınlanmanın; şu 'beyin' dediğimiz organın, insanı insan yapan bir fikrî muhteva kazandırılarak yeniden üretilebildiği o yaratıcı süreçlerin çok uzağında kalmıştır. Bana göre bu, beyinlerin doğar doğmaz işlevsiz kılınıp ölüme mahkûm edildiği gerçek bir beyin mezarlığıdır.

CBT. 18 Kasım 2011